

Zrzeszenia polskich elektrotechników w czasie I wojny światowej

Streszczenie. Tekst przedstawia dzieje polskich zrzeszeń elektrotechnicznych w sześciu miastach w czasie trwania I wojny światowej. Zaprezentowano także w zarysie ruch stowarzyszeniowy elektrotechników polskich w pozostałych ośrodkach.

Abstract. The text presents the history of Polish electrotechnical associations in six cities during the First World. The association movement of Polish electrotechnics in other centers was also outlined. (*Associations of Polish electrotechnics during World War I*).

Słowa kluczowe: historia elektrotechniki, I wojna światowa, odrodzenie Polski, ruch stowarzyszeniowy techników polskich

Keywords: history of electrotechnics, World War I, rebirth of Poland, association movement of Polish technicians

Wstęp

Wybuch I wojny światowej nie zatrzymał całkowicie działalności czterech istniejących wówczas polskich zrzeszeń elektrotechnicznych w Warszawie, Lwowie, Krakowie i Sosnowcu. W trakcie wojny uformowały się dwa kolejne zrzeszenia, w Łodzi i Poznaniu. W momencie odzyskania niepodległości istniało zatem formalnie sześć ośrodków polskich elektrotechników, które później utworzyły Stowarzyszenie Elektrotechników Polskich w czerwcu 1919 roku. W trakcie wojny, ale też i wcześniej istniała działalność elektrotechników w pozostałych mniejszych ośrodkach takich jak np. Radom, Toruń, Lublin, Kalisz. Były też organizacje zrzeszające: inżynierów elektryków, przedsiębiorstwa elektrotechniczne i elektrownie. Powstawały też związki zawodowe zrzeszające elektrotechników. Działania wojenne ograniczyły realizację części zadań, które te organizacje podjęły i rozwinęły przed wojną.

W czasach poprzedzających I wojnę światową powstały w miastach tramwaje elektryczne (pierwsze: Wrocław 1893, Lwów 1894), elektryfikowały się przedsiębiorstwa, przechodząco z napędu parowego na sprawniejszy i tańszy napęd elektryczny. Miasta uzyskiwały elektryczne oświetlenie. Powstawało zapotrzebowanie na energię elektryczną. Budowano więc elektrownie, początkowo prądu stałego lokalne, dla jednego lub kilku użytkowników, potem jako elektrownie tramwajowe, następnie miejskie prądu stałego. Na terenie zaboru austriackiego powstały takie elektrownie w Bielsku 1893 i Przemyślu 1896, na terenie zaboru rosyjskiego zaś już w 1887 roku powstała elektrownia do oświetlenia ulic Częstochowy 36 lampami łukowymi¹, następnie powstały w Radomiu (1901), i Warszawie (1902), jeszcze później prądu przemiennego większej mocy (pierwsze w Zabrze 1897 i Chorzowie 1898) pozwalające przekazywać energię elektryczną na większe odległości². Rozpowszechniały się też telegrafy, początkowo dla potrzeb kolejnictwa (linia telegraficzna przy kolei Warszawsko Wiedeńskiej powstała w 1852 roku), potem telefony (w Warszawie pierwsza sieć powstała w 1882 roku)³. Wszędzie tam potrzebni byli elektrycy.

Rozpoczęło się zatem kształcenie polskich inż. elektryków. Początkowo na zachodzie Europy (m.in. Darmstadt, Berlin-Charlottenburg, Zurych, Liege) i w Rosji (Petersburg, Ryga). W 1911 roku powstała możliwość studiowania elektrotechniki na polskiej uczelni, CK Szkoła Politechnicznej we Lwowie⁴. W trakcie wojny, mimo zniszczeń wywołanych walkami, elektrycy starali się przede wszystkim nie dopuścić do unieruchomienia elektrowni, następnie zapewnić zasilanie energią elektryczną szpitali, zakładów przemysłowych i komunalnych, oświetlenia miast oraz komunikacji tramwajowej. W czasie wojny takie trudne, a nieraz i bardzo ryzykowne, działania były najważniejsze. Inżynierów działających w dziedzinie elektrotechniki nie było wielu, współdziałanie w zarejestrowanych stowarzyszeniach, a nawet w nieformalnych grupach w trakcie wojny dawało im wzajemne wsparcie.

Warszawa

Koło Elektrotechników (KE) bardzo aktywnie działało w okresie I wojny światowej. Zainicjowano wiele prac, które miały przysłużyć się polskiej elektrotechnice, przygotować materiały dla przyszłych władz o ogólnej elektryfikacji kraju i rozwoju przemysłu elektrotechnicznego, odbywało się dużo zebrań i spotkań odczytowych. W 1914 roku, za sprawą Koła, opublikowano w Przeglądzie Technicznym materiały dotyczące statystyki elektrowni w Królestwie Polskim. Opracowano również nowe schematy statystyczne. Członkowie KE publikowali artykuły z elektrotechniki w czasopiśmie *Mechanik*. Na kilku posiedzeniach dyskutowano nad słownictwem, omówiono materiały wg słowniczka lwowskiego przygotowanego przez Komisję Słownictwa. Dzięki temu wprowadzono w życie zalecenie V Zjazdu Techników Polskich we Lwowie dotyczące ujednoczenia słownictwa⁵. Prowadzono działania do zorganizowania wspólnego zjazdu elektrotechników. W 1914 Zarząd Koła był następujący: przewodniczący M. Pożaryski, B. Bassis, K. Gnoiński, K. Jackowski, A. Kühn, K. Mech⁶. Koło odbyło 8 posiedzeń.

W 1915 roku mimo trwających działań wojennych działalność KE nie osłabła, a nawet się poprawiła. Na jednym ze spotkań odczytowych A. Kühn wygłosił odczyt

1 A. Gąsior, Elektryczne oświetlenie Częstochowy w latach 1887-1927 (prąd stały), *Przegląd Elektrotechniczny* 2015, nr 4, s. 154-155.

2 Więcej o początkach elektryfikacji ziem polskich przed I wojną światową: Historia Elektryki Polskiej, t. II Elektroenergetyka, red. K. Kolbiński, Warszawa 1977, s. 29-73.

3 Więcej o początkach telekomunikacji na ziemiach polskich przed I wojną światową: Historia Elektryki Polskiej, t. III Elektronika i telekomunikacja, red. Stanisław Kuhn, Warszawa 1974, s. 25-101.

4 Więcej na temat początków polskiego wyższego szkolnictwa J. Hickiewicz, P. Sadłowski, Początki polskiego elektrotechnicznego szkolnictwa wyższego, *Zeszyty Naukowe Wydziału Elektrotechniki i Automatyki Politechniki Gdańskiej* 2015, nr 43, s. 11-18.

5 T. Żerański, s.600.

6 Stowarzyszenie Techników w Warszawie (ST), Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Techników za r. 1914. *Przegląd Techniczny*, 1915, nr 21-22, s.209.

Widoki rozwoju przemysłu elektrotechnicznego na ziemiach polskich⁷, który doprowadził do dyskusji na kolejnych spotkaniach. W ich wyniku uchwalono następujące wnioski: 1. zarejestrować wszystkich elektrotechników Polaków, 2. zorganizować ankietę dotyczącą istniejącego elektrotechnicznego przemysłu polskiego na ziemiach polskich 3. utworzyć samodzielną organizację elektrotechniczną, która miałaby przygotować materiały dla przyszłych władz krajowych, 4. utworzyć Komisję Przemysłową⁸. Działania wojenne uniemożliwiły realizację części zadań. Rozpoczęto wstępne prace do zagadnienia elektryfikacji kraju. W grudniu K. Gnoiński zainicjował utworzenie własnej biblioteki Koła. W 1915 roku Zarząd Koła stanowili przewodniczący K. Gnoiński, K. Mech, M. Sikorski, W.K. Tarczyński⁹. Zorganizowano 14 posiedzeń i 6 wycieczek.

Fot. 2 Władysław Tarczyński, członek Zarządu KE (źródło: *Przegląd Techniczny* 1916, nr 47-48, s.454)

ELEKTROTECHNIKA. W WAŻNEJ SPRAWIE.

W sprawie budowy elektrowni prowincjonalnych „Kolo Elektrotechników” w Warszawie wydało następującą odezwę:

W ostatnich czasach dochodzi z wielu stron wiadomości, że w naszych większych i mniejszych miastach prowincjonalnych, wskutek specjalnych warunków ekonomicznych doby dzisiejszej, są projektowane lub budowane elektrownie głównie do celów oświetleniowych. Elektrownie te, jako przedsięwzięcia zyskowe w warunkach normalnych, powinny być budowane planowo i uwzględniać interes nie tylko oświetlanych miast, lecz i kraju całego, gdyż każde miasto czepią się jego stosowi.

Wobec nieryzykalnych trudności technicznych, towarzyszących w chwili obecnej budowie tych elektrowni, Kolo Elektrotechników poczyna się do obowiązku zwrócenia uwagi

Zarządów miast i wszystkich, kto zamierza budować elektrownie użyteczności publicznej, aby:

- 1) zarządy miast budowały elektrownie na własny rachunek;
- 2) nie były zawierane w obecnym czasie długoterminowe umowy dzierżawne lub koncesyjne;
- 3) nie były, chwilowo, robione zbyt duże nakłady pieniężne na urządzenia elektrowni.

We wszystkich powyższych sprawach Kolo Elektrotechników chętnie i bezinteresownie udziela wszelkich informacji natury zasadniczej, także w ten sposób do możliwego ujednolicenia budowy tych elektrowni, mających stanowić w przyszłości jedno ze źródeł rozwoju miast i krajni.

Kolo Elektrotechników
przy Stowarzyszeniu Techników w Warszawie.

Fot. 1 Odezwa KE w sprawie budowy elektrowni prowincjonalnych (źródło: *Przegląd Techniczny* 1916, nr 39-40, s.385)

W 1916 roku w Kole prowadzono prace nad zagadnieniami elektryfikacji kraju¹⁰ w czym przodowała Komisja Elektryfikacyjna. W komisji rozpoczęto badanie warunków elektryfikacji kraju i przygotowano cykl referatów¹¹. Dzięki sprzyjającym warunkom ekonomicznym pojawiła się konieczność budowy nowych elektrowni w miastach prowincjonalnych. W KE przygotowano odezwę w tej sprawie¹².

By popularyzować wiedzę elektrotechniczną Kolo urządziło w Muzeum Przemysłu i Handlu cykl odczytów popularnych. Komisje zaś pracowały nad przygotowaniem programów dla szkół im. Konarskiego, i inż. Muszkiewicza. Działy również komisje Koleżeńska i Biblioteczna. Na początku roku sprawozdawczego 1916 Zarząd stanowili: przewodniczący K. Gnoiński, S. Śliwiński, T. Arlitewicz, K. Mech. W grudniu ustąpił z Zarządu K. Gnoiński i na jego miejsce wybrano S. Wysockiego¹³. Zorganizowano 20 zebrań.

7 J.K. Sprawozdanie z posiedzenia Koła Elektrotechników z d. 17 lutego r. b., *Przegląd Techniczny* 1915, nr 9-10, s. 87.

8 K.J., Kolo Elektrotechników, Protokół z posiedzenia członków Koła w dniu 10 marca r.b., *Przegląd Techniczny* 1915, nr 17-18, s. 179.

9ST, Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Techników za r. 1915. *Przegląd Techniczny* 1916, nr 23-24, s.237. Początkowo Prezesem był nadal M. Pożaryski, jednak na skutek wyjazdu ustąpił on z Zarządu.

10 W.K.T., Komunikat komisji elektryfikacji kraju, *Przegląd Techniczny* 1916, nr 31-32, s. 319.

11 Szczegółowe sprawozdanie: T.M. Arlitewicz, Sprawozdanie komisji elektryfikacyjnej, *Przegląd Techniczny* 1916, nr 37-38, s. 375.

12 W ważnej sprawie [Odezwa Koła Elektrotechników], *Przegląd Techniczny* 1916, nr 39-40, s. 385. W odezwie, w sytuacji gdy zarządy miast podjęły myśli budowy elektrowni: wzywali by zarządy miast budowały elektrownie na własny rachunek, nie udzielały długotrwałych koncesji oraz by nie wydawali zbyt dużo na wyposażenia elektrowni. Kolo ze swej strony zaproponowało pomoc.

13 ST, Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Techników za r. 1916. *Przegląd Techniczny* 1917, nr 23-24, s.184.

W 1917 roku Komisja Elektryfikacyjna kontynuowała swoją intensywną pracę, przygotowując materiały i rozsyłając je do firm, zarządów miejskich i osób prywatnych¹⁴. Kompletowano statystykę elektrowni, prowadzono pracę o celach przyszłego Krajowego Urzędu Elektryfikacyjnego¹⁵ i prawie drogowym. Tematyka elektryfikacji zainteresowała Tymczasową Radę Stanu. Istniała tam Komisja Przemysłowa, która zwołała posiedzenie rzeczoznawców, do niej z KE wydelegowano dwie osoby. Komisja Przepisowa KE, opracowała przepisy przystosowane do ówczesnych warunków. Przepisy miały być zaprezentowane na przyszłym Zjeździe Elektryków Polskich i tam wejść w życie. Komisja Szkolna nawiązała stosunki z Muzeum Przemysłu i Rolnictwa by zorganizować kursy dla elektromonterów. W dniach 11-15 kwietnia 1917 roku odbył się Nadzwyczajny Zjazd Techników Polskich w Warszawie¹⁶. Wygłoszono tam wiele referatów i prowadzono dyskusje, które przełożyły się na dalsze działania. Uchwalono szereg uchwał m.in. powołania w Urzędzie Elektryfikacyjnym i Centralnej Komisji Słownictwa Elektrotechnicznego. Powoływano również mniejsze komisje do rozstrzygnięcia różnych zagadnień, np. w sprawie podatku od elektryczności, opracowania umów na prace i dostawy elektrotechniczne oraz ograniczeń w zużyciu prądu wprowadzonym przez władze okupacyjne. W 1917 roku Zarząd Koła stanowili: przewodniczący S. Wysocki, Aleksander Olendzki, Tomasz, Arlitewicz, Jan Tymowski, Stanisław Lechowski¹⁷. Zorganizowano 20 zebrań.

W 1918 roku omawiano zagadnienia poruszane na Zjeździe i zaczęto wprowadzać je w życie. Prowadzono działania zmierzające do zorganizowania wspólnego zjazdu elektryków. Gdy zaczął powstawać samodzielny kraj członkowie Koła przyjęli wniosek by zaoferować swoją pracę na rzecz powstającego państwa. Zorganizowano 14 posiedzeń.

14 Zadania komisji: Tamże, s. 170.

15 Więcej w:St. L., Sprawozdanie z posiedzenia w d. 21 maja r.b., *Przegląd Techniczny* 1917, nr 27-28, s. 238.

16 Więcej o tym zjeździe: Jerzy Hickiewicz, Piotr Rataj, Przemysław Sadłowski, Elektrotechnika na zjazdach techników polskich w 1917 roku, *Przegląd Elektrotechniczny*, 2020 nr 4, s. 203-205.

17 Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Techników za r. 1917. *Przegląd Techniczny* 1918, nr 27-32, s. 169.

W 1919 roku w Kole powołano Komitet Organizacyjny Ogólnopolskiego Zjazdu Elektrotechników z przewodniczącym M. Pożaryskim. Komitet po rozmowach z innymi organizacjami zrzeszającymi elektryków ustalił ostateczny termin wspólnego Zjazdu Elektrotechników Polskich na 7-9 czerwca¹⁸. Na Zjeździe powołano Stowarzyszenie Elektrotechników Polskich. Przewodniczącym Zjazdu i pierwszym Prezesem został Mieczysław Pożaryski, a do zarządu z Warszawy weszli ponadto: K. Drewnowski, K. Gnoiński, R. Podoski i K. Szpotański. W 1920 roku Koło Elektrotechników zostało zlikwidowane i powstało Warszawskie Koło SEP. Pierwszym jego przewodniczącym został Felicjan Karśnicki¹⁹.

Fot. 3. Felicjan Karśnicki 1880-1957 (źródło: *Przegląd Elektrotechniczny* 1973, nr 2, s.85-86)

Lwów

W 1915 roku, po odbiciu Lwowa zajętego w 1914 roku przez Rosjan, Sekcja Elektrotechniczna Polskiego Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie (PTP) wznowiła działalność, jednak w bardzo ograniczonym wymiarze. Jej dotychczas najaktywniejsi członkowie jak Kazimierz Drewnowski czy Waclaw Günther wstąpili do Legionów Polskich, by po zakończeniu wojny nie wrócić już do Lwowa. Jeszcze jednak w 1915 roku Sekcja porozumiała się ze Związkiem Austriackich i Węgierskich elektrowni w sprawie tłumaczenia na język polski Wskazówek ratowania porażonych prądem elektrycznym. Członkowie Sekcji, a zwłaszcza Gabriel Sokolnicki i Roman Dzieślewski aktywnie działali wokół odbudowy Galicji ze zniszczeń wojennych, czy to w ramach PTP, czy w Centrali Krajowej dla Gospodarczej Odbudowy Galicji (a zwłaszcza w Biurze Elektrotechnicznym przy Centrali, kierowanym przez G. Sokolnickiego).

Dopiero w latach 1918-1919 Sekcja zaczęła działać intensywniej, odbywano częściej posiedzenia, wygłaszano więcej referatów i publikowano częściej na łamach „Czasopisma Technicznego”.

Fot. 4. Roman Dzieślewski 1863-1924 (źródło: *Czasopismo Techniczne* 1924, nr 24, s. 305)

Tematyka w dużym stopniu dotyczyła hydroenergetyki, która miałaby wykorzystywać galicyjskie rzeki. 2 kwietnia 1918 roku dobyte się zwyczajne Walne Zgromadzenie członków Sekcji, w trakcie którego wybrano nowy zarząd z Romanem Januszkiewiczem jako prezesem. Uchwalono wtedy podjęcie akcji w celu stanowienia przy Wydziale Krajowym (rządzie galicyjskim) specjalnego referenta ds. elektrotechnicznych. Pracowano jednak głównie nad projektami ustaw elektrycznych (polskiej, czyli Królestwa Polskiego pod niemiecką kuratelą i austriackiej)²⁰. Przedłożono opinię do projektów tych ustaw, w porozumieniu z elektrykami z Sekcji Elektrotechnicznej KTT.

Fot. 5. Roman Januszkiewicz 1873-1924 (źródło: *Czasopismo Techniczne* 1924, nr 8, s. 91)

18 Zjazd Elektrotechników Polskich, *Przegląd Elektrotechniczny* 1919, nr 1, s. 15.

19 Koło Warszawskie Stowarzyszenia Elektrotechników Polskich, *Przegląd Elektrotechniczny* 1920, nr 2, s. 15; Sprawozdanie z posiedzenia Koła Warszawskiego Stow. Elektr. Polsk. w dniu 20 stycznia b.r., *Przegląd Elektrotechniczny* 1920, nr 5, s. 36.

20 Więcej na temat działalności Sekcji Elektrotechnicznej PTP w latach 1914-1918: W. Günther, Sprawozdanie Sekcji Elektrotechników za lata 1914 i 1915, *Czasopismo Techniczne* 1916, nr 2, s. 19; 40-te Sprawozdanie Wydziału Głównego Polskiego Towarzystwa Politechnicznego za rok 1917, *Czasopismo Techniczne* 1917, nr 5, s. 36; Sprawozdanie Sekcji Elektrotechnicznej, *Czasopismo Techniczne* 1919, nr 6, s. 49.

W 1919 roku, wobec odzyskania przez Polskę niepodległości, elektrycy w lwowskiej Sekcji włączyli się w proces tworzenia organizacji zrzeszającej wszystkich elektryków polskich. 2 maja 1919 roku wybrano nowy zarząd z Józefem Tomickim na czele, który podjął się przygotowań do planowanego Zjazdu Elektrotechników Polskich w Warszawie. Pracowano wobec tego nad słownictwem elektrotechnicznym i projektem taryfy celnej na wyroby elektrotechniczne z zamiarem przedyskutowania tych zagadnień na planowanym Zjeździe²¹.

Sosnowiec (Zagłębie Dąbrowskie)

W 1915 roku Koło Elektrotechników przy Stowarzyszeniu Techników w Sosnowcu liczyło 42 członków i pomimo wojny prowadziło ożywioną działalność, choć ilość członków spadała z powodu wojny. Zainicjowano wtedy kursy wieczorowe dla monterów-elektryków które prowadzono do 1918 roku. W 1916 roku rozszerzono program kursów, w tym uruchomiono kurs specjalny, ograniczony wyłącznie do przedmiotów elektrycznych, ogółem kursy Koła ukończyło 41 monterów, a ich finansowanie zapewniło 15 okolicznych zakładów przemysłowych, w tym elektrownia miejska w Sosnowcu i kopalnie. W 1916 roku wybrano nowy zarząd Koła z Leonem Rudowskim jako przewodniczącym. Odczyty wygłosili wtedy Włodzimierz Horko – O materiałach zastępczych w elektrotechnice i Jerzy Blay – Elektrownia Okręgowa w Zagłębiu Dąbrowskim. W latach 1917-1918 omawiano sprawę statystyki wypadków porażen prądem elektrycznym. Zajmowano się też statystyką elektrowni, słownictwem elektrotechnicznym (Koło wysłało delegatów do pracy w Komisji ustalenia słownictwa elektrotechnicznego na Zjeździe Techników Polskich w Warszawie w 1917 roku), wygłaszano odczyty. Wybrano też nowy zarząd, na którego czele stanął najprawdopodobniej Ignacy Bereszko. W 1919 roku prowadzono działalność odczytową, m. in. referat wygłosił Jan Obrąpalski – O elektrycznych maszynach wyciągowych. Koło przygotowywało się też do udziału w Zjeździe Elektrotechników Polskich w Warszawie²².

Fot. 6. Ignacy Bereszko 1882-1938 (źródło: Wikipedia)

21 Sprawozdanie Sekcji Elektrotechnicznej, *Czasopismo Techniczne* 1920, nr 6, s. 50; sprawozdanie zostało wydrukowane także w: *Przegląd Elektrotechniczny* 1920, nr 10, s. 66.
22 T. Żerański, s. 607-608.

Kraków

Działalność Sekcji Elektrotechnicznej w KTT wznowiono na początku 1918 roku, podobnie jak we Lwowie, skupiając się na austriackiej ustawie o gospodarce elektrycznej, nawiązując współpracę w tej kwestii z lwowską Sekcją Elektrotechniczną TP. Staraniem towarzystw ułożono rezolucję w tej sprawie²³. Dalsza działalność krakowskiej Sekcji skupiła się całkowicie na organizacji ogólnopolskiej organizacji elektryków. Dnia 4 stycznia 1919 roku z inicjatywy Jana Studniarskiego odbyło się w Krakowie zebranie kierowników elektrowni galicyjskich, J. Tomicki postawił wtedy postulat powołania *Związku Elektrotechników Polskich*, a także *Związku Elektrowni Polskich*²⁴. W celu realizacji tych postulatów wyłoniono dwie komisje dla ułożenia statutów tych obu organizacji, głównie z członków Sekcji krakowskiej. To komisje te zainicjowały działania zmierzające do utworzenia ogólnopolskiego związku elektryków, po nawiązaniu kontaktu z pozostałymi sześcioma kołami elektryków. Doprowadziły one dostatecznie do założenia Związku Elektrowni Polskich w kwietniu 1919 roku, a także Stowarzyszenia Elektrotechników Polskich na I Zjeździe Elektrotechników Polskich w Warszawie w czerwcu 1919 roku. Proces powołania tych organizacji zostanie przedstawiony w następnym artykule.

Fot. 7 Stanisław Bieliński 1872-1933 (źródło: *Przegląd Elektrotechniczny* 1934, nr 2, s.40)

Łódź

W czasie wojny Stowarzyszenie Techników w Łodzi, z inicjatywy Juliana Brzozowskiego, dyrektora miejscowej Szkoły Rzemiosł, zorganizowało wieczorowe kursy elektrotechniczne. Cieszyły się one dużym powodzeniem wśród monterów elektryków, a prowadzono jego do 1920 roku. Liczba elektrotechników w Stowarzyszeniu rosła nieustannie, z tego też względu w dniu 28 października

23 Więcej na temat ustawy i opinii galicyjskich towarzystw na jej temat patrz: S. Bieliński, Nowa ustawa o gospodarce elektrycznością, *Czasopismo Krakowskiego Towarzystwa Technicznego* 1918, nr 3, s. 24-26; tekst opinii (rezolucji) patrz: S. Bieliński, Rezolucja Polskiego Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie i Krakowskiego Towarzystwa Technicznego w sprawie projektu ustawy o gospodarce elektrycznością, *Czasopismo Krakowskiego Towarzystwa Technicznego* 1918, nr 5, s. 51-52.

24 Protokół ze zjazdu elektrowni galicyjskich został opublikowany patrz: Inicjatywa z przed 20 lat *Przegląd Elektrotechniczny* 1939, nr 2, s. 48-49 i M. Kuźmicki, Związek Elektrowni Polskich w latach 1919-1939, Warszawa 1939, s. 3-5.

1918 roku utworzono odrębne Koło Elektrotechników przy Stowarzyszeniu Techników w Łodzi. Pierwszym przewodniczącym został Julian Brzozowski. Działalność Koła polegała głównie na rozwijaniu kursów elektrotechnicznych, wycieczkach (w tym zamiejscowych) i działalności odczytowej – posiedzenia odczytowe odbywały się raz na miesiąc. Zajmowano się także, z inicjatywy Sekcji Elektrotechnicznej KTT, projektem powołania ogólnopolskiej organizacji elektryków, zwołując posiedzenia w tej sprawie, a także prowadzono korespondencję z Kołem w Warszawie i Sekcją w Krakowie²⁵.

Fot. 8. Julian Brzozowski 1881-1971 (źródło: *Przegląd Elektrotechniczny* 1939, nr 12, s. 614)

Poznań

W październiku 1918 roku wznowiło działalność Stowarzyszenie Techników Polskich w Poznaniu, które przemianowano wówczas na Stowarzyszenie Techników w Poznaniu po wprowadzeniu nowego statutu. To tam powstał w dniu 4 grudnia 1918 roku Wydział Elektrotechniczny, którego pierwszym przewodniczącym został Kazimierz Gaertig, Wydział liczył w chwili powstania zaledwie pięciu członków, szybko jednak się rozrastał. Na posiedzeniach, organizowanych raz w miesiącu zajmowano się omawianiem bieżących spraw technicznych, słownictwem i przepisami instalacyjnymi. Zastanawiano się też nad kryteriami przynależności do Wydziału, ostatecznie zdecydowano przyjmować techników samodzielnych lub posiadających wyższe wykształcenie. W 1919 roku wyłoniono nowy zarząd Wydziału, którego prezesem został Stanisław Domagalski, który zainicjował akcję w sprawie elektryfikacji kraju, której rezultatem było powołanie komisji do opracowania kwestionariusza elektryfikacji. Przygotowany i zatwierdzony przez Wydział kwestionariusz został następnie przesłany do Naczelnej Rady Ludowej (był to prowizoryczny rząd Wielkopolski, sprawujący władzę do czasu objęcia tam władzy przez rząd w Warszawie). Dnia 15 maja 1919 roku utworzono w Wydziale Komisję Językową, która zajmowała się przygotowaniem terminów dyskusyjnych na Zjazd Elektrotechników Polskich w Warszawie. W dalszym ciągu 1919 roku na posiedzeniach Wydziału omawiano inne sprawy związane z tym Zjazdem²⁶.

25 T. Żerański, s. 614.

26 T. Żerański, s. 612-613.

Fot. 9. Kazimierz Gaertig 1878-1949 (źródło: „Przegląd Elektrotechniczny” 1939, nr 12, s. 612)

Działalność elektrotechników polskich w innych ośrodkach

Powyższe sześć zrzeszeń elektrotechników istniało w momencie powstania SEP, stając się kołami założycielskimi. W trakcie I wojny światowej, jeszcze przed 1919 rokiem, działały dalej i powstały nowe zrzeszenia ogólnotechniczne, w których działali też elektrycy. Na ich bazie powstały później nowe Koła, a potem Oddziały w SEP. Były to m.in.: działające już przed 1917 rokiem Towarzystwo Techniczne w Kaliszu i utworzone w 1919 roku Stowarzyszenie Techników w Toruniu²⁷.

W trakcie I wojny światowej polscy elektrotechnicy dalej zrzekli się na emigracji. Działali w swoich macierzystych uczelniach w całej Europie. Wielu polskich elektrotechników ewakuowało się z kraju przed nadchodzącym frontem. Warto wspomnieć o organizacji techników polskich w Wiedniu, działającej już przed I wojną światową, tam też powstał w 1915 roku Komitet Techników Polskich w Wiedniu, grupujący głównie uchodźców-techników z zajętego przez Rosjan Lwowa²⁸. Bardzo aktywnie działali technicy polscy w Rosji. Dołączyło do nich wielu uchodźców z Królestwa Polskiego po jego zajęciu w 1915 roku przez Niemców. Polscy technicy zgrupowani byli m.in. w istniejącym w latach 1910-1918 Wydziale Technicznym Związku Polskiego Lekarzy i Przyrodników w Petersburgu²⁹ (przemianowanego na Piotrogród w 1914 roku). W Piotrogradzie istniało również prawdopodobnie w latach 1917-1918 Zrzeszenie Elektrotechników Polaków w Piotrogradzie³⁰. W 1917 roku powstało Stowarzyszenie Techników Polaków w Rosji z licznymi Oddziałami, m.in. w Piotrogradzie, Moskwie, Odessie, Charkowie i Kijowie. W 1918 roku Stowarzyszenie to, z powodu powstania Polski, postępującej rewolucji bolszewickiej i wojny domowej w Rosji zaprzestało działalności³¹.

Poza SEP-em, w II RP działały jeszcze inne zrzeszenia elektrotechniczne o nieco starszym rodowodzie, były to:

27 Więcej o tych stowarzyszeniach: J. Piłatowicz, Ruch stowarzyszeniowy techników polskich do 1939 r., t. II, Słownik polskich stowarzyszeń technicznych i naukowo-technicznych do 1939 r. Warszawa 2005, s. 342-343 i 287-288.

28 Józef Piłatowicz, Ruch stowarzyszeniowy techników polskich do 1939..., s. 41-43.

29 Tamże, s. 366-369.

30 Tamże, s. 377.

31 Tamże, s. 278-283.

Związek Zawodowy Inżynierów Elektrotechników powstały w 1916 roku w Warszawie (pierwszymi prezesami byli Jan Straszewicz i Julian Koźmiński, od 1919 roku Bronisław Tyszką)³², w 1917 roku powstał Związek Firm Elektrotechnicznych miasta stoł. Warszawy z Jerzym Hirszowskim jako prezesem³³. W 1919 utworzono Związek Elektrowni Polskich (powołany 24 IV 1919 na I Zjeździe Delegatów Elektrowni Polskich w Warszawie, którego prezesem obrano Tadeusza Sułowskiego)³⁴. Ponadto w zjeździe założycielskim SEP reprezentowane były dwie organizacje: Stowarzyszenie Przemysłowe Instalatorów Elektrycznych we Lwowie (przez Maurycego Altenberga ze Lwowa) i Polski Związek Zawodowy Pracowników Elektrotechnicznych (przez Wincentego Balasińskiego z Warszawy)³⁵.

Podsumowanie

Stowarzyszenie Elektryków Polskich można nazwać dzieckiem polskiej niepodległości odzyskanej w 1918 roku. W okresie zaborów działało wiele zrzeszeń polskich elektrotechników. Ich zespolenie w organizację ogólnonarodową uniemożliwiła jednak sytuacja polityczna, tj. rozbieżność ziem zamieszkiwanych przez Polaków między trzy zaborcze cesarstwa. Dopiero kiedy ta przeszkoda znikła, można było pomyśleć o utworzeniu organizacji grupującej wszystkich polskich elektryków. Ziszczyć się to w trakcie ogólnopolskiego I Zjazdu Elektrotechników, który odbył się w Warszawie w dniach 7-9 VI 1919 roku. Powstało wtedy Stowarzyszenie Elektrotechników Polskich. Przebieg tego historycznego zjazdu zostanie przedstawiony w następnym artykule.

Autorzy: dr hab. inż. Jerzy Hickiewicz, prof. Politechniki Opolskiej, Pracownia Historyczna SEP, E-mail: j.hickiewicz@zw.po.edu.pl; mgr Piotr Rataj, Uniwersytet Opolski, Pracownia Historyczna SEP, E-mail: piotr.rataj33@wp.pl; mgr Przemysław Sadłowski, Uniwersytet Opolski, Pracownia Historyczna SEP, E-mail: przemyslaw.sadlowski@gmail.com.

LITERATURA

- [1] *Czasopismo Techniczne* 1914-1919
- [2] Dziennik Zjazdu Elektrotechników Polskich 1919, nr 1 z 7 VI, nr 2 z 8 VI
- [3] Gąsiorowski A. Elektryczne oświetlenie Częstochowy w latach 1887-1927 (prąd stały), *Przegląd Elektrotechniczny* 2015, nr 4, s. 153-158.
- [4] Historia Elektryki Polskiej, t. I Nauka, piśmiennictwo i zrzeszenia, red. K. Kolbiński, Warszawa 1976
- [5] Historia Elektryki Polskiej, t. II Elektroenergetyka, red. K. Kolbiński, Warszawa 1977
- [6] Historia Elektryki Polskiej, t. III Elektronika i telekomunikacja, red. S. Kuhn, Warszawa 1974
- [7] Januszewski P., Zarys historyczny powstania i rozwoju Polskiego Związku Przedsiębiorstw Elektrotechnicznych, (przedruk z wydawnictwa „Polski Przemysł Elektrotechniczny – przewodnik” R. 1933), Warszawa 1933
- [8] Kucharzewski F., Sto lat życia zawodowego techników polskich, *Przegląd Techniczny* 1926, nr 48 s. 649-651
- [9] Kuźmicki Mieczysław, *Związek Elektrowni Polskich w latach 1919-1939*, Warszawa 1939
- [10] Oddziały SEP, *Przegląd Elektrotechniczny* 1930, nr 12, s. 295-300
- [11] Piłatowicz J., Kadra inżynierska w okresie I wojny światowej, *Kwartalnik Historyczny* 1989, nr 3/4, s. 117-137
- [12] Piłatowicz J., Ruch stowarzyszeniowy techników polskich do 1939 r., t. II, Słownik polskich stowarzyszeń technicznych i naukowo-technicznych do 1939 r. Warszawa 2005
- [13] Piłatowicz J., Stowarzyszenie Techników Polskich w Warszawie 1898-1939, cz. 1 1898-1918, Warszawa 1993
- [14] Piłatowicz J., Technicy Lwowa i Krakowa wobec perspektywy odzyskania przez Polskę niepodległości, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 1999, 44/3-4, s. 89-108
- [15] Polskie Towarzystwo Politechniczne we Lwowie 1877-1927: Księga pamiątkowa, red. M. Matakiewicz, Lwów 1927
- [16] *Przegląd Elektrotechniczny* 1919-1921
- [17] *Przegląd Techniczny* 1914-1919
- [18] Rataj P., Sekcja Elektrotechniczna w Towarzystwie Politechnicznym we Lwowie – jej działalność przed współtworzeniem Stowarzyszenia Elektrotechników Polskich (1900-1919), *Maszyny Elektryczne – Zeszyty Problemowe* 2018, nr 4, s. 49-60
- [19] Rzewnicki J., Prace nad słownictwem elektrotechnicznym 1900-1925, Warszawa 1926
- [20] Skarzyński T., Kubiowski J., Ważniejsze wydarzenia w okresie 1882-1919-1945, [w:] Stowarzyszenie Elektryków Polskich Zeszyt Historyczny nr 1; 75 lat SEP 1919-1994, red. T. Skarzyński, Warszawa 1994
- [21] Sprawozdanie z pięćdziesięcioletniej działalności Krakowskiego Towarzystwa Technicznego 1877-1927, Kraków 1927
- [22] Sprawozdanie ze Zjazdu, *Przegląd Elektrotechniczny* 1919, nr 2, s. 18-21.
- [23] *Wiadomości Tygodniowe o sprawach Stowarzyszenia Techników w Warszawie* 1918-1919.
- [24] Żerański T., Historia Stowarzyszenia Elektryków Polskich 1899-1919, *Przegląd Elektrotechniczny* 1939, nr 12, s. 593-614

32 Tamże, s. 445-451.

33 Przekształcony ostatecznie w prężny Polski Związek Przedsiębiorstw Elektrotechnicznych, P. Januszewski, Zarys historyczny powstania i rozwoju Polskiego Związku Przedsiębiorstw Elektrotechnicznych, (przedruk z wydawnictwa „Polski Przemysł Elektrotechniczny – przewodnik” R. 1933), Warszawa 1933.

34 Okoliczności powstania tego Związku podał M. Kuźmicki, Związek Elektrowni Polskich w latach 1919-1939, Warszawa 1939.

35 Sprawozdanie ze Zjazdu, *Przegląd Elektrotechniczny* 1919, nr 2, s. 18-19.